

ارزیابی میزان سازگاری و مطلوبیت پارک‌های محله‌ای با استفاده از GIS (مورد نمونه: پارک‌های محله‌ای منطقه ۲ شهرداری تبریز)

شهریور روستایی^۱ و *راضیه تیموری^۲

^۱عضو هیئت علمی گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز،

^۲دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز

تاریخ دریافت: ----؛ تاریخ پذیرش: ----

چکیده

اهمیت فضای سبز در داخل شهرها به حدی است که در بین ۵ کاربری مهم شهری از آن یاد می‌شود. پارک‌های محله‌ای از جمله فضاهای سبز شهری می‌باشند که در جهت روح‌بخشی به محله‌های شهری و در نتیجه زندگی مفرح شهری کمک شایانی می‌نمایند. در این میان سازگاری کاربری‌ها نسبت به همدیگر و تناسب آنها با یکدیگر در جهت رفاه حال همشه‌ریان و نیز ارائه بیشتر و بهتر خدمات شهری جای بسی تأمل را داراست. در این پژوهش با استفاده از ماتریس سازگاری، و نیز با استفاده از تحلیل‌های نرم‌افزار GIS، همجواری‌های پارک‌های محله‌ای منطقه ۲ شهرداری تبریز مورد بررسی قرار می‌گیرد، تا ضمن بررسی چگونگی توزیع آن‌ها در وضع موجود، درجه سازگاری و ناسازگاری و نیز مطلوبیت همجواری‌های هر کدام از پارک‌ها مشخص شود. نتایج حاصله نشان‌دهنده این هست که ۳۶/۴ درصد از پارک‌های محله‌ای محدوده مورد مطالعه با کاربری‌های همجوار خود کاملاً سازگار می‌باشند. همچنین در این مقاله سعی شده است تا مطلوبیت همجواری‌های پارک‌های محله‌ای محدوده مورد مطالعه نیز در قالب سه نوع کاربری عمده شهری (مسکونی، آموزشی و معابر اصلی) که سازگاری بیشتری با موضوع مورد مطالعه دارند، مورد ارزیابی و سنجش قرار گرفته و تناسب پارک‌های محله‌ای در رابطه با نزدیکی به این سه کاربری مهم نیز مورد بررسی قرار گیرد. بررسی‌ها نشانگر این مطلب هستند که همجواری پارک‌های محله‌ای محدوده مورد مطالعه با کاربری‌های عمده شهری در حد نسبتاً مطلوب می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: سازگاری، مطلوبیت، همجواری، پارک محله‌ای، GIS

مقدمه

حوزه نفوذ خود ارتباطی پویا و زنده دارد. انواع فضاهای سبز موجود در سطح شهر دارای ارزش‌های تفریحی، فرهنگی - اجتماعی و اکولوژیکی می‌باشند (Savard et al., 2000, 48; Tarrant and Cordell, 2002, 131). به طوری که بین شهر قابل زندگی و نواحی سبز شهری رابطه‌ای عمیق وجود دارد، در سطح بین‌الملل به‌ویژه در طی ۱۰ الی ۱۵ سال اخیر ساختار فضای سبز شهری کانون توجه مطالعات قرار گرفته است (Casperson, 2006:7). در سال‌های اخیر رشد سریع جمعیت و شهرنشینی باعث کمبود فضای سبز موجود

پدیده شهرنشینی پدیده‌ای در حال پیشرفت سریع بوده، تحلیل مکان مناسب و نحوه توزیع جغرافیایی فضای سبز شهری در توسعه و آینده شهر بسیار مهم است (احمدی‌زاده و رضوی، ۱۳۸۸: ۹۷) اهمیت فضای سبز شهری از زمان گسترش سریع و بی‌سابقه کاربری شهرها بعد از انقلاب صنعتی بسیار بیشتر شده است. یک شهر خواسته یا ناخواسته با سازمان طبیعی و انسان ساخت

*مستول مکاتبه: razihteimouri@yahoo.com

مواد و روش‌ها

مفاهیم و مبانی نظری

اهمیت پارک‌ها و فضاهای سبز شهری بر زندگی شهری:

فضای سبز از طرفی روح انسان ماشین‌زده شهری را با طبیعت آشتی داده، ایمنی روانی برقرار می‌کند و از طرف دیگر در بسیاری از موارد مهم‌ترین عامل کاهش بار آلودگی‌های زیست‌محیطی به‌شمار می‌رود (مرصوصی و بهرامی، ۱۳۸۹: ۱۲۵). ساکنین شهرهای امروزی تنها به غذا نیازمند نیستند که با برطرف کردن آن مساله را پایان یافته بدانیم بلکه به مسکن خوب، فضای زندگی مناسب، محیط آرام و تنفس هوای پاکیزه احتیاج بیشتری احساس می‌کنند (شکویی، ۱۳۵۸) طبق توصیف سازمان بهداشت جهانی، سلامتی و بهداشت محیط عبارت است از: سلامت فیزیکی و روحی و اجتماعی افراد یک جامعه. بنابراین فضای سبز شهری و پارک‌های موجود در یک شهر نه تنها ارزش تفریحی داشته و محل شایسته‌ای برای گذران اوقات فراغت مردم به‌شمار می‌آید، در اغلب موارد این فضاها از توسعه بی‌قواره و نسنجیده شهرها نیز جلوگیری می‌کند (پابلی یزدی و رجبی سناجرودی ۱۳۸۶: ۱۲۴-۱۲۵). از اوایل قرن بیستم می‌توان شاهد توجه مجدد انسان شهرنشین به طبیعت و فضای سبز بود که نمود عینی آن ایجاد باغ‌های کاربردی به جای باغ‌های تفریحی می‌باشد که به نیازهای جدید شهروندان پاسخ می‌دهد (پیرموره، ۱۳۷۳: ۴۵). در بیشتر بحث‌ها بر پارک‌ها و فضای سبز شهری به عنوان یک راهکار بسیار مهم که می‌تواند کیفیت زندگی اجتماعی شهری را بالا ببرد، تاکید شده است (Girardet, 1992: 25). همچنین با توجه به اینکه در دنیای امروزی سعادت و شقاوت بسیاری از انسان‌ها در شهرها رقم می‌خورد، بنابراین می‌توان نتیجه‌گیری کرد که آغاز فرایند توسعه پایدار بدون پیوند آن با شهرها برای ما ممکن نخواهد بود (شیری، ۱۳۸۵: ۲۴). اهمیت پارک‌ها و فضاهای سبز شهری در کنار مزیت‌های اجتماعی، روان‌شناختی و زیست‌محیطی آن‌ها، از نظر اقتصادی نیز قابل بحث است، چرا که پارک‌های شهری به‌علت ارزش‌های تفریحی، زیبایی

در شهرها شده و علی‌رغم گرایش و توجه مردم به اینگونه فضاها به‌خاطر رشد آگاهی آن‌ها از این مناطق به‌عنوان مکانی برای تفریح و کاهش استرس و سایر فواید آن افزایش یافته است (Gul, 2006: 57). شهر تبریز به‌عنوان یکی از قطب‌های رشد ایران در دهه‌های اخیر از یک‌سو شاهد رشد سریع جمعیت و از سوی دیگر عدم توانایی در ایجاد مراکز خدماتی از جمله پارک‌های شهری، به‌علت مشکلات مالی ارگان‌های ذیربط و یا نداشتن فرصت کافی جهت خدمات‌رسانی، موجب بروز مسائل و مشکلاتی در این شهر گردیده است. از جمله این مشکلات می‌توان به نحوه مکان‌یابی و توزیع نامناسب کاربری‌ها اشاره کرد. در این میان کاربری فضای سبز که به‌علت گسترش بی‌رویه شهر و تبدیل باغات و اراضی کشاورزی به بافت شهری با تهدیدات جدی مواجه بود با معضلاتی همچون: عدم استقرار و مکان‌یابی صحیح در سطح شهر، استفاده از فضاهای نامناسب، عدم رعایت همجواری‌ها، عدم توجه به سرانه‌ها، استانداردها و... روبرو گردیده است.

هرچند شهر تبریز دارای ۱۳۲ عدد پارک در مقیاس‌های مختلف (همسایگی ۴۵ عدد، محلی ۵۲ عدد، ناحیه‌ای ۲۵ عدد، منطقه‌ای ۶ عدد، و پارک شهری ۴ عدد) و دارای مساحتی بالغ بر ۳۳۵۰۰۰۰ متر مربع می‌باشد (سازمان پارک‌ها و فضای سبز تبریز، ۱۳۹۰)، ولی بررسی‌های مقدماتی نشان می‌دهد بسیاری از این پارک‌ها از لحاظ شاخص‌های فضایی- مکانی جهت استفاده شهروندان دارای سازگاری کمتری با همجواری‌های خود هستند، لذا کاربرد آنها از طریق شهروندان مشکلاتی را به همراه داشته است. در این راستا پارک‌های محله‌ای به جهت قرارگیری در دل محلات و مورد استفاده قرار گرفتن مکرر آنان از طرف محله‌نشینان حائز اهمیت بیشتری می‌باشد بدین جهت نیاز روز افزون به برنامه‌ریزی‌ها و اهمیت‌دهی به وجود منابع فضای سبز و مراکز گذران اوقات فراغت طبیعی برای رفع کسالت‌ها و خستگی‌های ناشی از فعالیت هفتگی و روزمره در محلات، توجه به سازگار بودن و یا ناسازگاری فضاهای سبز محلی را جهت برقراری عدالت فضایی در سطح شهر لازم و ضروری ساخته است.

نقش و اهمیت فضای سبز از بعد ساماندهی محیط‌های شهری: همچنین عملکردهای عمده فضای سبز را از بعد ساماندهی شهری می‌توان به سه گروه کلی تقسیم کرد:

- عملکرد فضای سبز در ساخت کالبدی شهر: فضای سبز شهری به عنوان بخش جاندار ساخت کالبدی شهر تلقی می‌شود و در هماهنگی با بخش بی‌جان کالبد شهر ساختار، بافت و سیمای شهر را تشکیل می‌دهد. در این حالت، فضای سبز می‌تواند نقش لبه شهر، تفکیک فضاهای شهری و آرایش شبکه راه‌ها را بر عهده گیرد. ایجاد حریم‌های عریض سبز میان کاربری‌هایی که با یکدیگر در تعارض‌اند، به برقراری ایمنی کمک می‌کند و در بسیاری از موارد، عوامل کاهش بار آلودگی محیط را نیز فراهم می‌آورد.

- عملکردهای زیست محیطی: این نوع عملکردها عمدتاً به بهبود شرایط اکولوژیکی و کاهش میزان بار آلودگی در آن کمک می‌کنند. در این ارتباط، بیش از هر عامل دیگری باید بر تأثیر فضای سبز شهری بر کیفیت زیست اقلیم شهر تأکید ورزید. بدین منظور باید توجه کرد که تأثیر فضای سبز بر زیست اقلیم شهر زمانی به حداکثر خود می‌رسد که اولاً؛ فضای سبز از لحاظ اقلیمی به درستی مکان‌یابی شده و ثانیاً؛ در طراحی فضای سبز عمدتاً از درختان و درختچه‌ها بهره گرفته باشند.

- عملکردهای اجتماعی- روانی فضای سبز: هر چند عملکرد فضای سبز در ساخت کالبدی شهر و عملکردهای زیست محیطی آن نیز می‌تواند انتظار بازدهی اجتماعی و روانی داشته، لیکن در طراحی فضای سبز، به‌منظور دستیابی به آثار اجتماعی و روانی آن، هدف اصلی هر چه نزدیک‌تر کردن انسان و طبیعت به یکدیگر است. هر انسانی در هر شرایطی، روزانه به چند ساعت سکوت و آرامش نیاز دارد. این نیاز، با فشردگی جمعیت در محیط‌های مسکونی و زندگی آپارتمانی، در آینده بیشتر هم خواهد شد. لذا از این دیدگاه نیز ایجاد و توسعه فضاهای سبز شهری که انسان بتواند دست‌کم روزانه یک ساعتی را در آن در آرامش و به دور از غوغا و هیاهوی زندگی روزمره

شناختی و تاریخی‌شان بر جذابیت شهر افزوده و موجب افزایش آمار جذب توریست و در نتیجه ایجاد اشتغال می‌شوند (قربانی، ۱۳۸۶: ۲۲). بر این اساس فضای سبز شهری به خصوص با مسایل جدیدی که زندگی ماشینی در عرصه شهرنشینی به ارمغان آورده است، ارزش و اهمیت قابل توجه و نقش به‌سزایی را در شهرها ایفا می‌نماید (اسمعیلی، ۱۳۸۱: ۳۴).

فضاهای سبز شهری در درجه اول فضاهای باز عمومی و خصوصی در مناطق شهری هست که توسط پوشش گیاهی پوشیده شده، و به طور مستقیم (دارای عملکرد تفریحی) و یا غیرمستقیم (دارای تأثیر بر محیط شهری) در دسترس شهروندان می‌باشند (Shad Md and Atiqul Haq, 2011:601). عواملی که عملکرد زیست محیطی فضاهای سبز شهری را تعیین می‌کنند، به طور کلی بستگی به وسعت فضای سبز، نوع، توزیع، تاریخ، و طراحی و مدیریت آن می‌باشد (Werquin and et al, 2005: 55).

مهمترین اثر فضای سبز در شهرها، کارکردهای زیست محیطی آن‌هاست که شهرها را به‌عنوان محیط زیست جامعه انسانی معنی‌دار کرده است که با آثار سوء گسترش و کاربرد نادرست تکنولوژی مقابله نموده و سبب افزایش کیفیت زیستی شهرها می‌شوند. (مجنونیان، ۱۳۷۴: ۴۵). بدین منظور باید توجه کرد که تأثیر فضای سبز بر زیست اقلیم شهر زمانی به حداکثر خود می‌رسد که اولاً فضای سبز از لحاظ اقلیمی به درستی مکان‌یابی شده و ثانیاً در طراحی فضای سبز عمدتاً از درختان و درختچه‌ها بهره گرفته باشند (بهرام سلطانی، ۱۳۷۱: ۱۳۰). پارک‌های شهری بر اساس مقیاس‌های مشخص و نوع خدمات‌رسانی به همسایگان خود و یا محلات و یا مناطق اطراف خود و یا کل شهر به چهار گروه به شرح زیر تقسیم‌بندی گردید؛ (وزارت کشور، ۱۳۶۹، ۱۰) و (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۷۴: ۲۰۲).

- ۱- پارک‌های همسایگی، ۲- پارک‌های محله‌ای، ۳- پارک‌های ناحیه‌ای، ۴- پارک‌های منطقه‌ای.

بگذراند، به صورت ضرورت و احتیاجی واقعی خودنمایی می کند (بهرام سلطانی، ۱۳۷۱: ۲۱۱).

محلّه و پارک‌های محلّه‌ای: محلّه بخشی از تقسیم‌بندی کالبدی- فرهنگی شهر است با حوزه یا فضای جغرافیایی مشخص است (پورجعفر، ۱۳۸۳، ۱۶۸) و از کهن‌ترین میراث‌های شهرنشینی به شمار می‌رود و یکی از واحدهای پایه برنامه‌ریزی در ساخت فضایی شهر است. به پارکی که در محلّه‌ای قرار دارد و مساحت آن حدود ۲ برابر مساحت پارک در مقیاس واحد همسایگی (۱ هکتار) است، گفته می‌شود. همچنین ارتباط پیاده برای کودک ۹ ساله از دورترین

نقطه محلّه تا پارک باید به حدود ۲ برابر معیار پارک در مقیاس واحد همسایگی برسد و در طی مسیر بتواند از خیابان‌های کندرو و شبکه دسترسی محلی عبور نماید. همچنین سرانه پارک محلّه‌ای ۱/۲ مترمربع می‌باشد (سعیدنیا، ۱۳۸۲: ۵۴). شعاع عملکرد پارک‌های محلّه‌ای ۱۰۰۰ متر می‌باشد (شیری، ۱۳۸۵: ۴۱). طبق استانداردهای موجود و ثبت شده در کتب برنامه‌ریزی شهری، پارک محلّه‌ای باید جمعیتی حدود ۷۰۰-۱۲۵۰ نفر را پوشش دهد (پورمحمدی، ۱۳۸۲: ۴۱).

جدول (۱)- مشخصات عمومی پارک در مقیاس محلّه (پارک محلّه)

مشخصات پایه	نحوه کاربرد فضا	نحوه استقرار در محیط	ویژگی‌ها و تناسب
۱- شعاع مفید عملکرد ۲ الی ۳ کیلومتر	۱- سطح زیربنا و طبقات درازاضی تاسیسات تفریحی سطح کل زیربنا در طبقات از ۵ درصد سطح کل زمین تجاوز ننماید.	۱- همجواری‌های متناسب - حتی‌المقدور در کنار کانون‌های آموزشی و فرهنگی قرار داشته باشد. - تراکم و توزیع سنی هر ناحیه برای ایجاد نوع پارک و تاسیسات تفریحی در نظر گرفته شود.	۱- سطح سرانه به‌طور متوسط برای هر نفر ۲ مترمربع
۲- جمعیت زیرپوشش ۳۰۰۰ نفر	۲- سطوح و فضاهای آزاد ۹۵ درصد کل سطح زمین می‌باشد.	۲- محدودیت‌های همجواری و حریم - در محوطه پارک تنها در نقاط اضطراری خیابان داخلی احداث شود و خیابان‌های طرح‌ریزی شده می‌بایست دارای خطوط ترافیکی کمتری باشد.	۲- مساحت موردنیاز حداقل ۱۴۰۰۰ مترمربع به‌ازاء هر واحد
۳- قطعات تفکیک ۱۰۰۰ مترمربع	۳- به‌ازاء هر ۲۰۰ مترمربع زمین، ۶ مترمربع برای پارکینگ اختصاص داده شود.	۳- ظرفیت برای ۴۰۰ الی ۶۰۰ نفر	

مأخذ: مجنونیان، ۱۳۷۴، ص ۷۲.

روش انجام تحقیق

این پژوهش با روش توصیفی- تحلیلی بر آنست تا سازگاری و مطلوبیت پارک‌های محلّه‌ای را در سطح منطقه ۲ شهرداری تبریز ارزیابی کند. جهت حصول به این نتایج، با استفاده از ماتریس سازگاری، و نیز با استفاده از تحلیل‌های GIS به بررسی همجواری‌های پارک‌های محلّه‌ای منطقه ۲ شهرداری تبریز پرداخته شده است تا ضمن بررسی چگونگی توزیع آنها در وضع موجود، درجه سازگاری و ناسازگاری و نیز مطلوبیت همجواری‌های هر کدام از پارک‌های محلّه‌ای مشخص شود.

در تحلیل تناسب زمین به فرایند تعیین سازگاری و مطلوبیت بخشی از زمین برای کاربری معین پرداخته می‌شود و به عبارت دیگر فرایندی است برای تعیین مناسبت زمین برای تعداد خاصی از کاربری‌ها (Yang Manlun, 2003:21). جهت سنجش سازگاری و مطلوبیت این پارک‌ها از روش‌های زیر بهره‌گیری شده است.

ارزیابی سازگاری

قرارگیری کاربری‌های سازگار در کنار هم و ناسازگار دور از یکدیگر؛ به طوری که مثلا کاربری‌های مزاحم مانند تعمیرگاه‌ها، کاربری‌های آلاینده و غیره از

د) کاملاً ناسازگار باشند؛ یعنی مشخصات دو کاربری هیچ‌گونه هم‌خوانی با یکدیگر نداشته و در تقابل با یکدیگر باشند، مانند کاربری صنعتی و کاربری مسکونی.

ه) بی‌تفاوت باشند؛ یعنی اینکه دو نوع کاربری از جهت سازگاری نسبت به هم بی‌تفاوت باشند.

برای تعیین میزان سازگاری و ناسازگاری بین دو کاربری باید مشخصات و نیازهای مختلف هر یک را برای انجام دادن فعالیت عادی آن تعیین و سپس با مقایسه این مشخصات موارد توافق و عدم توافق را مشخص کرد. زمینه‌های قابل بررسی در این مورد عبارتند از: اندازه و ابعاد زمین، شیب زمین، شبکه ارتباطی، تاسیسات و تجهیزات، کاربری‌های وابسته، کیفیت هوا، کیفیت صدا، میزان نور، بو، دید و منظره (پورمحمدی، ۱۳۸۲: ۱۱۲).

واحدهای مسکونی دور شوند و در عوض کاربری‌های سازگار با محیط مسکونی مثل پارک‌ها جایگزین آن شوند.

کاربری‌هایی که در یک منطقه استقرار می‌یابند نباید موجب مزاحمت و مانع اجرای فعالیت‌های دیگر گردند. براین اساس کاربری‌ها از نظر سازگاری ممکن است حالت‌های ذیل را داشته باشند:

الف) کاملاً با یکدیگر سازگار باشند؛ یعنی هر دو خصوصیات مشترکی داشته و فعالیت آنها نیز بر یکدیگر منطبق باشد، مانند دو مسکن کم تراکم.

ب) نسبتاً سازگار باشند؛ به‌این ترتیب که هر دوی کاربری از یک نوع بوده، اما در جزئیات اختلاف داشته باشند؛ یعنی اینکه میزان ناسازگاری بین دو کاربری از سازگاری آن‌ها بیشتر باشد.

ج) نسبتاً ناسازگار باشند؛ یعنی اینکه میزان سازگاری بین دو کاربری از سازگاری آن‌ها بیشتر باشد.

جدول (۲) - نمونه‌ای از جدول سازگاری

مأخذ: پورمحمدی، ۱۳۸۲: ۱۱۳

به‌دست آمده با یکدیگر مساوی یا نزدیک به هم باشند سازگارند و در غیر این‌صورت ممکن است نسبتاً ناسازگار یا کاملاً ناسازگار باشند (جدول ۱). که در این

همچنین نیازهای هر کاربری را بر اساس استانداردهای کمی و کیفی موجود تعیین و سپس آن‌ها را با هم مقایسه می‌کنند و چنانچه مشخصات

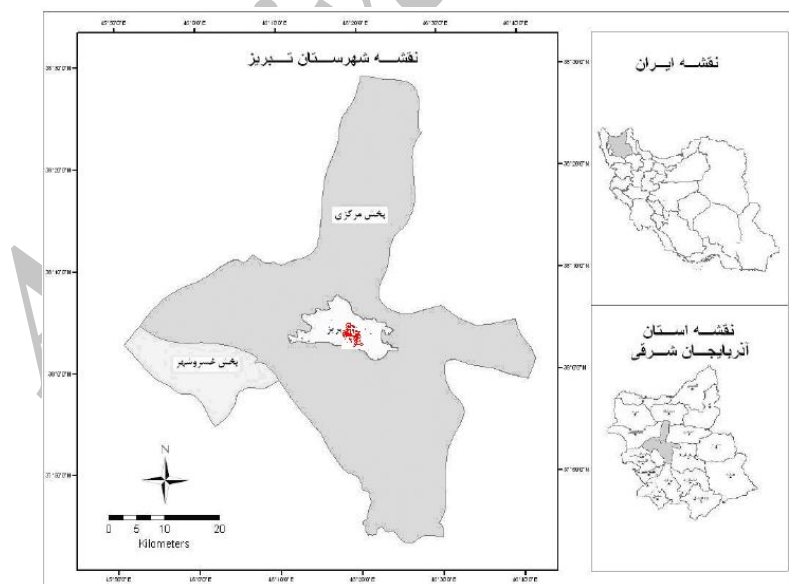
بررسی محدوده مورد مطالعه (منطقه ۲ شهرداری تبریز):

شهر تبریز، مرکز استان آذربایجان شرقی به‌عنوان بزرگترین شهر شمال غرب کشور، بر طبق سرشماری عمومی سال ۱۳۹۰ با جمعیتی بالغ بر ۱۴۹۴۹۹۸ نفر، پنجمین شهر پرجمعیت ایران می‌باشد (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۰). منطقه ۲ شهرداری تبریز در قسمت جنوب شرقی تبریز قرار گرفته است که از طرف شمال شرقی با منطقه ۵ و از طرف شمال با منطقه ۱ و از طرف غرب با منطقه ۳ هم‌جوار می‌باشد. حدود جغرافیایی این منطقه از شمال به بزرگراه شمالی پاسداران، از جنوب و شرق به بزرگراه شهید کسائی و از غرب به خیابان‌های شهید رجایی و هفت تیر محدود می‌شود.

از لحاظ ویژگی‌های جغرافیایی و اقلیمی محدوده مورد مطالعه از شرایط عمومی شهر تبریز پیروی می‌کند.

مقاله تمامی موارد مذکور مورد بررسی قرار گرفته و نهایتاً درجه سازگاری کاربری‌های مجاور پارک‌های محله‌ای در قالب نقشه سازگاری مستخرج شده است.

مطلوبیت: بر اساس این عامل مطلوبیت بین کاربری و محل استقرار آن و نیز هم‌جواری‌هایش با کاربری‌های عمده شهری مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. می‌توان گفت که هر کاربری با توجه به خصوصیات خاص آن محل و نیز هم‌جواری با کاربری‌های وابسته به آن، مطلوبیت خود را نشان می‌دهند. از آنجا که یکی از معیارهای برنامه‌ریزی شهری، برقراری عدالت اجتماعی است، حداقل فاصله باید در مکان‌یابی فضاهای سبز شهری رعایت شود (وارثی و همکاران، ۱۳۸۷، ۹۰). نزدیکی معیاری است در مورد فاصله بین عوارض و این معیار معمولاً با واحد طول اندازه‌گیری می‌شود. در این راستا فاصله ۳ نوع از کاربری عمده (مسکونی، آموزشی، معابر اصلی) در سطح شهر که ارتباط بیشتری با کاربری پارک محله‌ای دارند را با استفاده از buffering در نرم‌افزار GIS اندازه‌گیری کرده و در نهایت نتایج موردنظر حاصل شده است.

نقشه (۱): محدوده مورد مطالعه

پارک ناحیه‌ای، برای هر ۲۲۰ هزار نفر جمعیت یک پارک منطقه‌ای، برای هر ۳۴۰ هزار نفر جمعیت یک پارک شهری وجود دارد که به‌خوبی کمبود پارک در

به‌طور کلی به ازای هر ۳۰۰۰۰ نفر جمعیت در شهر تبریز یک پارک همسایگی، هر ۲۴۰۰۰ نفر جمعیت یک پارک محله‌ای و برای هر ۵۰۰۰۰ نفر جمعیت یک

شهر را نشان می‌دهد در عین حالی که عدم تجهیز پارک‌ها به پوشش سبز و تجهیزات مورد نیاز، نارسایی مذکور را تشدید کرده است. پارک‌های شهری بیش از ۵۲ درصد فضاهای سبز عمومی شهر را تشکیل می‌دهند که مشتمل بر ۱۳۲ پارک کوچک و بزرگ می‌باشند که در مناطق مختلف شهر پراکنده شده‌اند.

جدول (۳) - مساحت و سرانه کل پارک‌های تبریز

جمعیت (سرشماری ۱۳۹۰)	مساحت کل پارک‌های تبریز	سرانه موجود	سرانه معیار	کل کمبود پارک در سطح شهر
۱۴۹۴۹۹۸	۶۲۸۹۱۷۵	۴.۱۰	۹	۷۵۱۵۳۲۵

مهندسی مشاور نقش محیط، ۱۳۹۱

قرارگیری پارک ائل‌گلی در آن، وضعیت نسبتاً خوبی را نسبت به دیگر مناطق دارا می‌باشد.

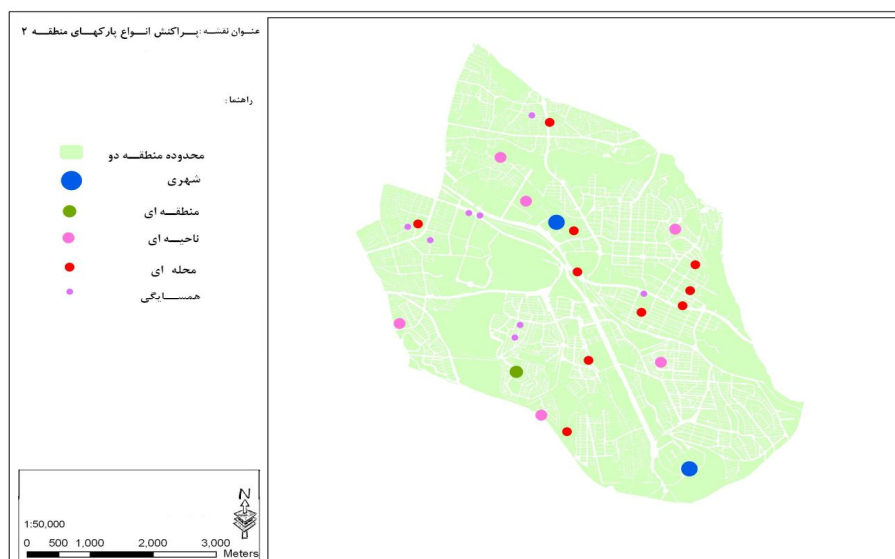
توزیع فضایی پارک‌ها و فضاهای سبز در منطقه دو شهر تبریز: در محدوده خدماتی منطقه دو، ۲۴ مورد پارک موجود می‌باشد که دو مورد از آن‌ها (ائل‌گلی و باغ‌لار باغی) دارای عملکرد شهری هستند و توسط سازمان پارک‌ها و فضای سبز تبریز اداره می‌شوند.

مجموع مساحت اختصاص یافته به آن‌ها حدود ۶۲۸۹۱۷۵ مترمربع و سرانه فضاهای مذکور برابر ۴.۱ مترمربع است (مهندسی مشاور نقش محیط، ۱۳۹۱) که مؤثرترین عرصه‌های سبز تفرجگاهی شهر را شامل می‌شوند. سایر فضاهای سبز موجود بیشتر نقش زیست‌محیطی و کالبدی دارند. بررسی فضای سبز در مناطق مختلف شهر تبریز نشانگر فقر این فضا در اکثر قسمت‌های شهر تبریز می‌باشد. منطقه ۲ تبریز به دلیل

جدول (۴) - وضعیت پارک‌های شهری در منطقه ۲ شهرداری تبریز

پارک‌های شهری در منطقه ۲								ردیف منطقه
پارک همسایگی		پارک محله‌ای		پارک ناحیه‌ای		پارک منطقه‌ای		
تعداد	مساحت	تعداد	مساحت	تعداد	مساحت	تعداد	مساحت	
۹	۵۳۳۰۰	۱۲	۱۶۶۶۴۳	۱	۳۱۸۱۷	۲	۱۲۳۳۸۹	۲

مأخذ: سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهرداری تبریز - ۱۳۹۱

نقشه (۲) - پراکنش پارک‌های شهری در سطح منطقه ۲ شهرداری تبریز

یافته‌های تحقیق

سازگاری: نقشه (۳) سازگاری کاربری‌های مختلف محدوده مورد مطالعه را نسبت به پارک‌های محله‌ای نشان می‌دهد که در پنج طیف (کاملاً سازگار، نسبتاً سازگار، بی‌تفاوت، نسبتاً ناسازگار و ناسازگار) نشان داده شده است. نقشه نشانگر آنست که بیشتر کاربری‌ها که اکثراً کاربری‌های مسکونی و آموزشی می‌باشند، نسبت به پارک‌های محله‌ای سازگاری بیشتری دارند.

مساحت کل پارک‌های منطقه دو، ۱۰۲۴۵۱۵ مترمربع و مساحت پارک‌های محله‌ای در این منطقه ۱۶۶۶۴۳ مترمربع می‌باشد. پارک ائل‌گلی با مساحت ۶۱ هکتار و به‌عنوان بزرگترین پارک فعال شهر در این منطقه قرار دارد. در این منطقه نیز فقط ۱/۵ درصد کاربری‌ها زیر پوشش فضای سبز قرار گرفته است که سهم سرانه فضای سبز در منطقه دو تبریز ۶/۲ مترمربع می‌باشد که در مقایسه با سایر مناطق شهری و موقعیت جغرافیایی منطقه که دور از آلاینده‌های عمده شهری قرار دارد، مناسب‌تر می‌باشد.

نقشه (۳): سازگاری کاربری‌ها نسبت به پارک‌های محله‌ای در سطح منطقه ۲ شهرداری تبریز

نتایج حاصله نشانگر آن است که ۳۶/۴ درصد از پارک‌های محله‌ای محدوده مورد مطالعه کاملاً سازگار ۴۵/۴ درصد نسبتاً سازگار و ۱۸/۲ درصد از پارک‌ها نسبتاً ناسازگار می‌باشند.

تحلیل سازگاری برای کاربری‌های موجود در محدوده مورد مطالعه در جهت بررسی سازگاری با کاربری پارک محله‌ای، با توجه به جدول سازگاری مورد بررسی قرار گرفته است که با توجه به جدول زیر

جدول (۵): میزان سازگاری پارک‌های محله‌ای منطقه دو شهرداری تبریز با کاربری‌های مجاور

درصد	میزان سازگاری	نام پارک	ردیف
۳۶/۴	کاملاً سازگار	زعفرانیه	۱
		سهند	۲
		دانش‌آموز	۳
		زیتون	۴
۴۵/۴	نسبتاً سازگار	فدک	۵
		نهادستان	۶
		طوبی	۷
		باباطاهر	۸
		ولیعصر	۹
۱۸/۲	نسبتاً ناسازگار	رجایی شهر	۱۰
		راهنمایی	۱۱

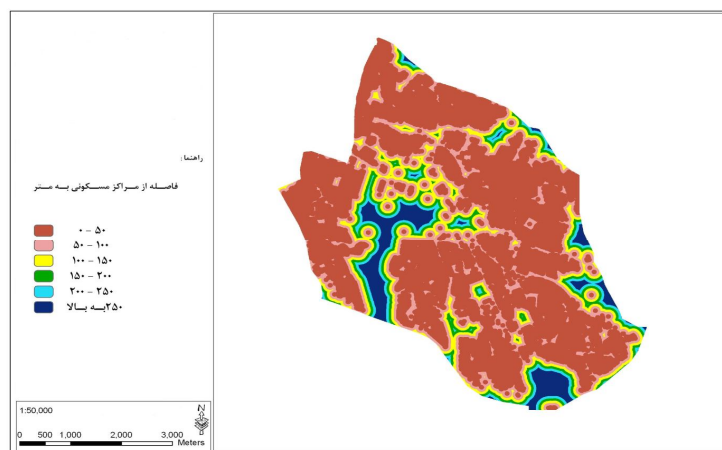

تحقق آسایش افراد انسانی صورت می‌گیرد. در این پژوهش نیز کاربری پارک به‌عنوان محلی برای آسایش و گذران اوقات فراغت و به دور از دغدغه‌ها و آلودگی‌های مختلف زندگی مدرن امروزی در ارتباط با کاربری مسکونی و در مجاورت آن مورد توجه قرار گرفته است به طوری که یکی از معیارهای سنجش تناسب پارک در این پژوهش نزدیکی به کاربری مسکونی در سطح شهر در نظر گرفته شده است. یعنی هر چقدر پارک‌های موجود در محدوده مورد مطالعه به مراکز مسکونی نزدیک و یا در دل مراکز مسکونی باشند تناسب بیشتری دارند. نزدیک بودن و یا دور بودن از برخی کاربری‌ها به‌عنوان شرایط مطلوب مکانی کاربری پارک محله‌ای مورد توجه قرار گرفته است. نقشه (۴) فواصل کاربری مسکونی را به اطراف آن با واحد متر نشان داده شده است.

در جهت تحلیل مطلوبیت پارک‌های محله‌ای محدوده مورد مطالعه بر اساس مجاورت با کاربری‌های مسکونی، آموزشی و معابر، نقشه‌های به دست آمده بیانگر مطلوبیت تقریباً بالای پارک‌های محله‌ای در سطح منطقه ۲ می‌باشند. به طوری که پارک‌های محله‌ای در نزدیکی مطلوب با این سه کاربری قرار دارد و اکثریت (و نه کل ساکنین) این منطقه به راحتی به پارک‌های محله‌ای دسترسی دارند.

همجواری (نزدیکی)

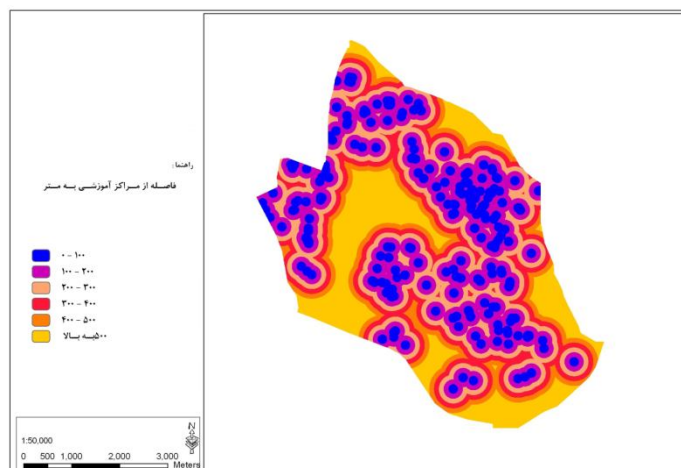
همجواری با کاربری مسکونی: کاربری مسکونی به عنوان عمده‌ترین بخش تشکیل‌دهنده شهرها به‌عنوان جایگاه اسکان شهروندان مهم‌ترین کاربری شهری است که امکانات و تسهیلات مختلف زندگی با توجه به آن مکان‌یابی می‌شوند. نزدیکی تجهیزات و تسهیلات مختلف شهری به این کاربری در جهت

نقشه (۴): فاصله از مراکز مسکونی

است. به‌این منظور با تهیه نقشه فاصله از کاربری آموزشی مناطق نزدیک به‌این کاربری برای حضور کاربری پارک امتیاز بالایی را در تحلیل مکانی-فضایی این کاربری به خود اختصاص داده است. در شرایط وضع موجود، فاصله کاربری آموزشی در سطح منطقه ۲ شهرداری تبریز در نقشه (۵) نشان داده شده است.

همجواری با کاربری آموزشی: بر طبق ماتریس سازگاری مندرج در این مقاله، همجواری پارک‌ها با کاربری آموزشی در کل، به‌عنوان پدیده‌ای سازگار و مطلوب شناخته می‌شود. بنابراین مجاورت و نزدیکی این دو کاربری به همدیگر به‌عنوان یک معیار برای سنجش تناسب کاربری فضای سبز در نظر گرفته شده

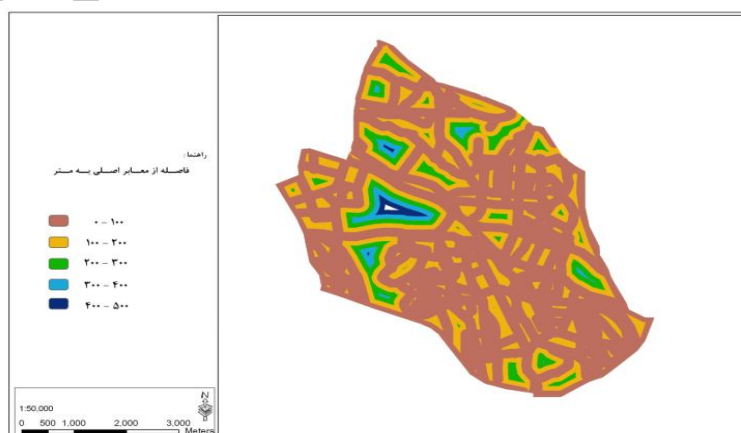
نقشه (۵): فاصله از مراکز آموزشی

ممکن و با کمترین هزینه از وجودشان بهره‌مند شوند (بهرام‌سلطانی، ۱۳۷۴: ۲۰۴).

همجواری با کاربری معابر عامل مهمی در میزان دسترسی و نزدیکی شهروندان به پارک محله‌ای به شمار می‌آید. این معیار در خصوص پارک‌های محله‌ای موجود در منطقه دو شهرداری تبریز نیز مورد توجه بوده است. در شرایط وضع موجود فاصله معابر اصلی در سطح محدوده مورد مطالعه در نقشه (۶) نشان داده شده است.

همجواری با معابر اصلی: بعد از کاربری مسکونی، کاربری معابر شهری بیشترین میزان از سطح شهر را اشغال می‌نمایند. در واقع عامل همجواری پارک‌های محله‌ای با شبکه ارتباطی مناسب و راحت می‌تواند در میزان بهره‌برداری شهروندان از این فضاها تأثیر به‌سزایی داشته باشد بنابراین در تحلیل تناسب کاربری فضای سبز در این پژوهش نزدیکی به شبکه معابر اصلی به‌عنوان معیارسنجش تناسب کاربری پارک محله‌ای در نظر گرفته شده است.

توزیع مناسب فضاهای سبز با عملکرد اجتماعی و روانی در سطح شهر باید به نحوی صورت گیرد که اکثریت مردم در کوتاه‌ترین فاصله زمانی و مکانی

نقشه (۶): فاصله از معابر اصلی

نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت پارک‌های شهری و خاصه پارک‌های محله‌ای در زندگی شهرنشینان این مقاله درصدد بررسی میزان تناسب پارک‌های محله‌ای با مکان قرارگیری خود و نیز با کاربری‌های همجوار خود برآمده است. و جهت نیل به این هدف از تحلیل‌های سازگاری و مطلوبیت آنها در یکی از مناطق پرجمعیت کلان‌شهر تبریز برآمده است. به نحوی که جهت بررسی میزان سازگاری پارک‌های موجود محله‌ای در منطقه ۲ شهرداری تبریز با کاربری‌های همجوار از جدول سازگاری بهره‌گیری شده است و نیز جهت رسیدن به درجه مطلوبیت پارک‌های محله‌ای؛

همجواری و نیز فاصله سه کاربری مهم شهری، که ارتباط عملکردی بیشتری با پارک‌های محله‌ای دارند (کاربری‌های مسکونی، معابر اصلی و نیز کاربری آموزشی) با استفاده از تحلیل‌های GIS مورد سنجش قرار گرفته است و نهایتاً این نتیجه حاصل شده است که ۳۶/۴ درصد از پارک‌های محله‌ای محدوده مورد مطالعه سازگاری کامل را با کاربری‌های همجوار خود نشان می‌دهند و نیز با توجه به کمی فواصل پارک‌های محله‌ای محدوده مورد مطالعه با سه کاربری فوق‌الذکر مطلوبیت نسبتاً بالای مکان این کاربری تثبیت می‌شود.

منابع

۱. احمدی‌زاده، سعید و بنای‌رضوی، مسعود، ۱۳۸۸، تحلیل مکان مناسب فضای سبز شهری با استفاده از فرایند تحلیلی سلسله مراتبی، مورد نمونه شهر بیرجند، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۹۳.
۲. اسمعیلی، اکبر، ۱۳۸۱، بررسی و تحلیل کاربری فضای سبز (پارک‌های درون شهری) از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری (نمونه موردی مناطق ۱ و ۸ شهرداری تبریز). پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
۳. بهرام سلطانی، کامبیز، ۱۳۷۴، پیشنهاد روش محاسبه سرانه فضای سبز شهری، مجله آبادی، سال ۵، شماره ۱۷.
۴. پاپلی یزدی، محمد حسین، رجبی سناجردی، حسین، ۱۳۸۶، نظریه‌های شهر و پیرامون، انتشارات سمت، تهران.
۵. پورمحمدی، محمدرضا، ۱۳۸۲، برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری، انتشارات سمت.
۶. پیرموره، ژان، فضاهای شهری- طراحی و اجرای مدیریت، ترجمه حسین رضایی و همکاران (۱۳۷۳)، اداره کل روابط عمومی و بین‌الملل شهرداری تهران.
۷. سازمان پارک‌ها و فضای سبز تبریز، دفتر طرح و برنامه ۱۳۹۱.
۸. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۷۴، ضوابط طراحی فضای سبز شهری، نشریه ۲۰۳، معاونت امور فنی، دفتر فنی و تدوین معیارها.
۹. سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۰.
۱۰. سعیدنیا، احمد، ۱۳۸۲، فضای سبز شهری، کتاب سبز شهرداری، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهری، وزارت کشور، جلد نهم.
۱۱. شکویی، حسین، ۱۳۵۸، محیط‌زیست شهری، انتشارات دانشگاه تبریز، تبریز.
۱۲. شیری، ابوالفضل، ۱۳۸۵، ارائه الگوی مکان‌یابی بهینه فضای سبز شهری با استفاده از GIS مورد نمونه پارک‌های شهر زنجان، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه زنجان.
۱۳. قربانی، رسول، ۱۳۸۶، تحلیل فضایی توزیع پارک‌های شهری تبریز و نارسائی‌های موجود در آن، طرح تحقیقاتی، دانشگاه تبریز.
۱۴. مجنونیان، هنریک، ۱۳۷۴، مباحثی پیرامون پارک‌ها، فضای سبز و تفرجگاه‌ها، سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهرداری تهران.
۱۵. مرصوصی، نفیسه و بهرامی، رحمت‌الله، ۱۳۸۹، توسعه پایدار شهری، انتشارات پیام‌نور.

۱۶. مهندسین مشاور نقش محیط، مطالعات طرح جامع کلان شهر تبریز، ۱۳۹۱.
۱۷. وارثی، حمیدرضا و همکاران، ۱۳۸۷، مکان‌یابی فضای سبز شهری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی، نمونه موردی خرم‌آباد، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره دهم.
۱۸. وزارت کشور، مرکز مطالعات. برنامه‌ریزی عمرانی وزارت کشور، ۱۳۶۹، فضای سبز شهری و استانداردها و انواع آن در ایران، تهران.
19. Caspersen, O., Cecil C., and Anton S. 2006. Green Sopace Planning and Land Use: An assessment of urban regional and green structure planning in Greater Colenhagen Geografisk Tidsskrift, Danish Journal of Geography, 106(2).
20. Girardet, 1992. EEA, two- third of all European now reside in towns or cities, Boston.
21. Gul, A., and G. 2006, Multi- criteria analysis for locating new urban forests: an example from Isparta, Turkey, journal of Urrban Forestry and Urban Greening. Vol 5.
22. Savard, J., Clergeau, P., and Mennechez, G. 2000. Biodiversity concepts and urban ecosystem, Landscape Urban Plann. 48: 131-142.
23. Shah Md. Atiqul Haq. 2011. Urban Green Spaces and an Integrative Approach to Sustainable Environment, Journal of Environmental Protection, No. 2., 601-608
24. Tarrant, M.C., and Cordell, H.K. 2002. Amenity values of public and private forests: examining the value-attitude relationship, Environ. Manage. 30(5): 692-703.
25. Werquin, A.C. et al. 2005. Green structure and urban planning: Final report of COST Action C!! Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
26. Yang Manlun, 2003. Suitability Analysis of Urban Green Space System Based on GIS, international institute for geo-information science and earth observation enschede, the Netherlands.

Archive of SID